

Зустрічі з батьками й родичами проводилися в спеціально обладнаних куточках "сімейних кімнатах". Для того, щоб вони приносили дітям емоційне задоволення, були наповнені цікавим змістом, педагоги проводили з вихованцями різноманітні бесіди. Передусім з'ясовували, чим діти планують зайнятися. Якщо старша дитина уявляє собі послідовність спільної роботи, добре володіє навичками її виконання, то вихователі більше уваги звертають на моральну сторону взаємин.

Висновки... Таким чином, педагогічна співпраця вчителів-вихователів і родичів вихованців шкіл-інтернатів сприяє активному формуванню позитивних родинних взаємин у процесі спільної позаурочної діяльності. Для розширення й поглиблення змісту спільної діяльності родичів та їхніх дітей необхідно систематично й цілеспрямовано знайомити молодших школярів із взаємостосунками рідних, близьких людей за допомогою використання комплексу різноманітних форм і методів.

Література

1. Євграфова Л. Виховання родинних взаємин в умовах школи-інтернату / Л. Євграфова // Радянська школа. – 1987. – № 9. – С. 83-84.
2. Канішевська Л.В. Основи формування гуманних відносин учнів I – IV класів шкіл-інтернатів для дітей-сиріт і дітей, які залишилися без піклування батьків у позаурочний час. / Л.В. Канішевська. – К., 1997. – 104 с.
3. Кулик І. Виховання культури родинних взаємин молодших школярів в умовах школи-інтернату / І.В. Кулик // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: Збірник наукових праць. – К., 2006. – Вип. 9. – С. 180-185.
4. Рімбург Р. Моральне виховання дошкільників. / Р. Рімбург. – М., 1975. – 28 с.
5. Родинно – сімейна енциклопедія. К.: Богдан, 1996. – 439 с.
6. Стельмахович М. Українська родинна педагогіка / М. Стельмахович. – К.: ІСДО, 1996. – 286 с.

Анотація

У статті автор розкриває основні форми й методи педагогічної співпраці вчителів-вихователів шкіл-інтернатів і родичів вихованців у процесі формування в молодших школярів культури родинних взаємин у позаурочній діяльності.

Аннотация

В статье автор раскрывает основные формы и методы педагогического сотрудничества воспитателей школ-интернатов и родственников воспитателей в процессе формирования в младших школьников культуры родственных взаимоотношений в внеклассной работе.

Summary

In the article the author shows the main forms and methods of pedagogical cooperation of the boarding –schools teachers and pupils relatives in the process of forming in younger school-children the culture of family relations at out-of-class activities.

Подано до редакції 23.11.2009 р.

□ 2009

Мусаєв К.Ф.

СТИМУЛЮВАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ

В УМОВАХ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Постановка проблеми у загальному вигляді... В основі стимулювання діяльності учнів як в позашкільних установах так і в інших навчальних закладах лежить особистісна зацікавленість тобто інтерес. Він розвивається і збагачується в процесі діяльності, в якій формується і конкретний зміст інтересів дитини.

Проблема мотивації є актуальною як у вітчизняній, так і в зарубіжній психології і педагогіці. З одного боку, це відбувається тому, що необхідність впровадження в практику психологічних досліджень, вихід до реальної поведінки людини, до його регуляції вимагає сьогодні реального пізнання закономірностей людини і, особливо у відношення і їх реалізації. З іншого боку, нарізла необхідність розкриття зв'язків внутрішніх мотиваційних тенденцій людини до дії з соціальної детермінації його психіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми... Такі вчені, як О.Г. Ковальов, С.Л. Рубінштейн, К.Н. Корнілов, А.А. Смирнова, Б.М. Теплов, В.Г. Іванов, Т.Г. Єгоров, П.А. Рудін, Є.Ш. Натанзон та ін., визначають інтерес основою процесу мотивації учнів.

Огляд робіт Д.К.Маккеланда, Р.Олпорта, Л.І.Божович, А.К.Маркової, Н.Н.Власової, О.М.Леонтьєва і ін., присвячених даній темі показує, що в даний час накопичені дані, як для уточнення деяких вихідних позицій, так і для подальшого ширшого і глибшого дослідження проблем мотивації.

Формулювання цілей статті... Метою дослідження є процес стимулювання навчальної діяльності учнів в умовах позашкільної освіти. Для цього необхідно дослідити інтерес учнів до навчальної діяльності як специфічне психічне явище. Бо специфічність інтересу полягає насамперед у тому, що він належить до мотивів людської діяльності, є важливим проявом спрямованості людської особистості та творчості.

Виклад основного матеріалу дослідження... Пізнавальний інтерес – це жадоба людини до знань, прагнення до надбання їх. Залежно від індивідуальних особливостей особистості, від різноманітності умов пізнавальне прагнення може проявлятися з більшою або меншою силою; глибоко проникати у сутність явищ чи бути поверховим; може бути тривалим і епізодичним. У зв'язку з цим інтереси розрізняють за глибиною, обсягом, силою, ступенем сталості, диференційованістю.

У питанні про класифікацію інтересів, особливо за їх змістом, між дослідниками проблеми інтересу немає спільної думки. Багато з них визначають інтерес, як пізнавальну спрямованість або пізнавальне ставлення до певного предмета (в широкому розумінні). На думку цих дослідників, пізнавальний інтерес не становить окремого виду інтересів.

Ось як підходить до цього питання О.Г. Ковальов. Визначаючи інтерес як специфічне ставлення особистості до об'єкта, він розглядає пізнавальний інтерес лише як один з видів людських інтересів. Розпізнаючи інтереси за їх змістом або напрямом, О.Г. Ковальов, крім пізнавальних, виділяє інтереси матеріальні, суспільно-політичні, професійно-трудові, естетичні, читацькі, спортивні тощо [5]. Кожний з цих видів інтересів може поділятися за змістом на вузкі профілі. Так, професійно-трудові включають у себе педагогічні, індустріально-технічні, сільськогосподарські та інші інтереси. Пізнавальні інтереси у широкому розумінні цього слова виступають у ролі навчальних або спеціально-наукових інтересів до математики, фізики, хімії, природничих наук, філософії, історії та ін.

За обсягом розрізняють інтереси широкі і вузькі. Є люди, в яких інтерес сконцентрований у вузько обмеженій галузі. Як зазначає С.Л. Рубінштейн, такий інтерес призводить до однобічного розвитку особистості і водночас сам є наслідком такого однобічного розвитку, він збіднює людину [9]. К.Н. Корнілов [8], А.А. Смирнов [8] і Б.М. Теплов [10] підкреслюється, що навіть при важливості самого предмета інтересу життя людини стає неповноцінним, коли цей інтерес вузький, ізольований, не має підтримки ні в світогляді, ні в справжній любові до життя.

Хоч при вузькому інтересі є змога досягти відносно значних досягнень і успіхів в одній галузі, проте, як зазначає С.Л. Рубінштейн, люди з такими інтересами виявляються обмеженими, «людьми у футлярі».

У людини може бути головний, центральний, глибокий інтерес, а разом з тим і широке коло інших інтересів. Іноді буває два або кілька центрів, навколо яких групуються інтереси людини. С.Л. Рубінштейн відзначає, що вдалим є таке поєднання інтересів, коли вони лежать в далеких одна від одної галузях (сферах), наприклад один – у науці, а другий – у мистецтві; тоді ці інтереси не заважають один одному, не створюють у людини роздвоєності. На думку дослідника, найкраще, коли інтереси широкі і багатосторонні, зібрані в одній точці, сконцентровані в одній значній галузі, пов'язані з кількома істотними сторонами діяльності людини. Саме таку структуру інтересів С.Л. Рубінштейн вважає найплідною для всебічного розвитку особистості [9].

Цю цінну думку слід ураховувати, виховуючи пізнавальні інтереси в учнів.

За силою (за рівнем діяльності) розрізняють інтереси активні і пасивні. Проте між ними є ще чимало градацій, причому пасивний інтерес може перейти в активний і навпаки. Пасивний – це споглядальний інтерес. Людина із зацікавленістю сприймає об'єкт, але не прагне його глибоко пізнати. При активному інтересі людина діє, щоб оволодіти цікавим для неї предметом, глибоко його вивчити і пізнати. Активний інтерес О.Г.Ковальов називає одним із збудників розвитку особистості, формування знань і навичок, здібностей і характеру.

За ступенем стійкості розрізняють інтереси стійкі і нестійкі, проте між ними є багато проміжних ступенів. Нестійкі інтереси найчастіше бувають поверховими і малоактивними. В невірноважених, дуже імпульсивних натур інтерес часто перетворюється в тимчасове захоплення.

Виховання в учнів глибоких і стійких інтересів – важливе завдання педагогів.

Розрізняють ще інтереси безпосередні і опосередковані. Безпосереднім називають інтерес людини до самого змісту тієї або іншої галузі діяльності. Так, якщо учня цікавить сам навчальний предмет, якщо він старанно вчиться, прагнучи до знань, – це означає, що ним керує безпосередній інтерес. А коли інтерес до певної

діяльності викликаний не самою діяльністю, а тим, що з нею пов'язане, то такий інтерес називається опосередкованим. Проте не слід розглядати опосередкований інтерес як малоцінний.

У статті В.Г.Іванова "Основні положення теорії інтересу в світлі проблеми "відносини людини" йдеться ще про класифікацію інтересів за ступенем розвитку того або іншого інтересу. При цьому автор розрізняє такі ступені інтересу [4]:

1) Інтерес – цікавість. Тут найнижчий рівень усвідомленості; дійовості і систематизації діяльності немає. Такий інтерес виникає під впливом яскравих вражень, новизни предмета; він не стійкий і витісняється новими враженнями.

2) Інтерес ізольований, приватний, вузький (інтерес до окремих питань, фактів, тем). Тут немає усвідомлення зв'язку між фактами, усвідомлення логіки предмета. На цьому ступені інтерес легко руйнується в разі невдач чи утруднень.

3) Інтерес широкий, узагальнений, неконцентований (інтерес до навчального предмета в цілому). На цьому ступені інтерес уже великою мірою усвідомлений і активний, але ще цілком залежить від роботи педагога, учень не проявляє при цьому творчості. Якщо цей інтерес не розвивати, він може згаснути.

4) Інтерес глибокий, спеціалізований, індивідуальний (інтерес до області знань). Тут найвищий ступінь усвідомленості; різностороння і систематизована діяльність учня. Такий інтерес буває двох видів:

а) провідний (при підпорядкуванні кількох споріднених інтересів)

б) центральний (при підпорядкуванні всіх інтересів одному, який характеризується яскравіше вираженням професіональним спрямуванням).

У першому випадку зусилля дещо зосереджені на усесторонньому пізнанні предмета, задоволенні "жадоби до знань". У другому – діяльність учня стає творчою, він прагне зробити щось нове в цікавій для нього галузі.

В.Г.Іванов зазначає, що "основою відмінності етапів розвитку інтересу є не тільки і не стільки відмінність обсягу, як могло б здатись з першого погляду, а визначене співвідношення усвідомленості, систематичності, міцності (стійкості) і дійовості (активності)" [4].

Знання класифікації інтересів, зокрема пізнавальних, допоможе вчителю цілеспрямовано формувати такі інтереси в учнів.

Складна психологічна природа пізнавального інтересу виявляється у зв'язку його з окремими психологічними процесами і явищами.

Як уже зазначалося, пізнавальний інтерес являє собою позитивну спрямованість особистості на пізнання навколишньої дійсності, на неухильний рух від незнання до знання. Г.І.Щукіна відзначає, що пізнавальний інтерес включає взаємозв'язану діяльність інтелектуальної, волевої та емоційної сфер учня, що цей інтерес нібито зігріває своєю присутністю всі сторони, включені в акт пізнання, від чого навчання набуває характеру діяльності, потрібної для життя, близької до того, хто навчається [6].

Як специфічне психічне явище, інтерес впливає на інші психічні явища і процеси. Л.А.Гордон відзначає, що специфічність інтересу полягає насамперед у тому, що він належить до мотивів людської діяльності; будучи важливим проявом спрямованості людської особистості, позитивно впливає, стимулює, активізує всі без винятку інші психічні процеси, взагалі людські здібності і тим самим робить людську діяльність енергійнішою, бадьорішою, повно ціннішою [2].

Визначаючи інтерес, Т.Г.Єгоров [3], П.А.Рудін, Е.Ш.Натанзон [7], О.Г.Ковальов підкреслюють, що його обов'язковою ознакою, його складовою частиною може бути тільки стійке позитивне емоційне ставлення особистості до об'єкта. Емоції – дуже важлива рушійна сила. Вони можуть активізувати і гальмувати пізнавальні процеси, впливати на працездатність людини.

Керувати розвитком позитивних емоцій означає забезпечувати високі результати навчання і виховання.

У конкретних емоційних станах зберігається своєрідна індивідуальність, через яку передається відображення дійсності. Ця індивідуальність надає відображенню дійсності характеру суб'єктивності. Саме тому в почуттях, що виникають у різних людей з приводу подій, які стосуються всіх однаково гостро, бувають істотні відмінності і відтінки.

Пізнавальний інтерес пов'язаний із схильностями і здібностями. Такий зв'язок не є випадковим. Ці поняття відображають психічні властивості, що характеризують особистість і розвиваються в процесі її діяльності. Пізнавальний інтерес в психології визначається як пізнавальна спрямованість, а схильність – як спрямованість до певної діяльності. .

Іноді співвідношення інтересів, схильностей і здібностей розуміють однобічно: нібито кожне з цих понять є ланкою однієї мети, послідовним моментом того самого процесу. Інтерес при цьому розуміється як вихідна точка, як генератор схильності, а схильність – як первинна ступінь здібності. Таке розуміння помилкове. Залежно від багатьох факторів інтерес може бути показником виникнення схильностей, як, в свою чергу, і схильності можуть

бути іноді сигналом виникнення здібностей.

Наявність інтересів сприяє виникненню різноманітних схильностей. Під впливом інтересу учень активно прагне пізнати, дослідити, застосувати набуті знання на практиці, що може сприяти виникненню схильностей до певної діяльності. А наявність схильності до певної діяльності може бути приводом до розвитку інтересу або ж залишитись "річчю в собі".

Досліджуючи передумови інтересу під час масової роботи, ми пересвідчилися у тому, що пробудження його залежить від умов зовнішнього середовища, відповідної настроєності і великою мірою визначається ними.

Зовнішні і внутрішні впливи (певна послідовність дій, обставини тощо) можуть сприяти або не сприяти появі інтересів до предмета. У психології таке явище називається психічним станом. Доведено, що психічним станом можна керувати. Він може виникати в процесі спеціальних впливів (наприклад, похвала, першість в змаганні, постановка перед індивідумом певного завдання тощо).

Є.М.Сафонова показує, що можна довільно впливати на психічний стан учня і певною стимуляцією формувати активний стан [5]. Дослідження проводилось з учнями 6-10 класів школи-інтернату. Автор спочатку гадав, що попередження про складність завдання стимулюватиме активність учня і викличе у нього інтерес до цього завдання. Учні на класних заняттях успішно розв'язали задачі з арифметики. А коли їм дали такого самого типу завдання, але попередили, що це завдання дуже важке, то після цього задачу змогла розв'язати лише одна учениця, решта учнів зовсім відмовилась розв'язувати або залишила роботу після перших спроб виконати завдання. Замість стимуляції вказівка експериментатора викликала в учнів лише стан розгубленості і невпевненості.

Після того як експериментатор, пропонуючи завдання такої самої складності, висловив надію на успіх і впевненість у силах учнів, виник робочий стан: сконцентована увага, оптимальний рівень аналітико-синтетичної діяльності, позитивний емоційний настрій. В результаті учні успішно справились із завданням.

При такій стимуляції психічний стан сприяє виникненню і зміцненню пізнавального інтересу. Добре знаючи індивідуальні особливості учнів, можна успішно викликати такий психічний стан, який ефективно впливатиме на інші психічні процеси, в тому числі і на інтерес. У наших дослідженнях емоційний стан, вплив його на сприймання змісту масових заходів здебільшого були вирішальними в справі пробудження первинного інтересу.

На важливість цього фактора в умовах масової позакласної і позашкільної роботи вказував С.Т.Шацький: "...в першу чергу ми повинні звернути увагу на наші радянські свята; їх треба зробити цікавими, живими, перетворити їх у видовище, яке б яскравістю своєю діяло на уяву учасників" [1].

За своєю природою, походженням увага дуже близька до інтересу, свідомості в цілому. Емоційний фактор найбільше пов'язує інтерес і увагу.

Розглядаючи властивості уваги, ми переконались, що вони характеризують і інтерес. Вищою формою уваги є довільна увага, що формується в людини в процесі праці. Щоб задовольнити свій інтерес, людина іноді має справу з такою діяльністю, яка сама собою не викликає в неї інтересу. Розвиток інтересу міг би припинитись, якби не довільна увага і воля.

Вирішальне значення для організації довільної уваги має ясність мети, викликаної пізнавальним інтересом, постановка завдань і така мотивація, яка була б сприйнята суб'єктом. Зацікавленість і увага – рушійні сили і джерела інтересу.

Учень мобілізує всі свої сили і легко розв'язує складне, але цікаве для нього завдання і марно витрачатиме багато часу на цілком посильне для нього, але нецікаве завдання. У працях психологів з питань виховання інтересів дітей є багато таких прикладів.

Людина сприймає зовнішні впливи, що її емоційно зачіпають, через "призму" власної особистості. А кожна особистість характеризується своєрідним ставленням до явищ навколишньої дійсності. При вихованні інтересу слід розрізняти особливості індивідуальної свідомості, що впливає з конкретних умов життя кожної людини. Це особливо важливо при вихованні пізнавальних інтересів, де треба диференційовано підходити до учнів, враховуючи їх індивідуальні запити, широке коло найрізноманітніших впливів на них.

Багато авторів справедливо вказують на те, що апаратом керування всіма психічними функціями є воля. Вольова спрямованість – одна з характерних особливостей пізнавального інтересу, оскільки він активний, пов'язаний із зусиллями, потрібними для переборювання труднощів на шляху до пізнання. Під впливом інтересу людина шукає, встановлює глибші зв'язки, сприяючи цим самим розвитку волі, тобто здатності контролювати свою діяльність і свідомо спрямовувати її на досягнення поставленої мети.

Воля на вищих своїх ступенях – це не проста сукупність бажань, а певна організація їх. Особливість пізнавального інтересу, що виражається у взаємозв'язку його із зусиллям, яке виявляє людина в процесі діяльності, приводить до того, що пізнавальний інтерес сприяє розвитку волі; водночас під впливом волі пізнавальний інтерес набуває більш стійкого характеру.

Особистість, яка чимось цікавиться, відображає ставлення до предметів або явищ і через мислення. Виховуючи пізнавальний інтерес, ми повинні враховувати, як учень мислить, які способи міркувань є для нього

звичайними, а які будуть новими.

Прагнення до пізнання тільки тоді досягає рівня інтересу, коли виникає суперечність між новими знаннями і тими, які учень має. Конфлікт між пізнаним і ще невідомим саме і збуджує інтерес, викликає пізнавальну активність. Завдання мислення полягає в тому, щоб виявити істотні, потрібні зв'язки, основані на реальних залежностях, відокремивши їх від випадкових збігів за суміжністю в тій або іншій ситуації. При цьому головна роль належить усвідомленню, на основі якого формується ставлення людини до навколишньої дійсності. Залежно від усвідомлення той самий предмет викликає в тієї самої особистості різне ставлення: або він її цікавить, або, навпаки, вона втрачає до нього будь-який інтерес. Отже, свідомість – важливий компонент інтересу. Свідоме ставлення людини до предмета або явища – необхідна умова формування пізнавальних інтересів.

Пізнавальний інтерес включає в себе не тільки прагнення до пізнання. У людини виникає потреба зберегти набуті знання, використати їх в разі потреби, мати можливість поновити їх. Таку здатність має пам'ять. Функція пам'яті зводиться до відтворення тих уявлень, які виникали в свідомості під впливом навколишнього середовища. Інтерес перебуває в повній залежності від нагромадження фактів і відомостей, які, в свою чергу, залежать від сильних і глибоких емоцій, зумовлених серйозними причинами. Як функція свідомості, пам'ять збагачується враженнями навколишнього світу, зберігаючи їх у певному порядку.

Висновки... Таким чином, пізнавальний інтерес стимулює навчальну діяльність учнів в умовах позашкільної освіти. Пізнавальний інтерес зумовлюється багатьма психологічними процесами і явищами, запасом знань і набутих досвідом, особистими установками та іншими факторами суб'єктивного характеру, а також суспільними умовами. Отже, якщо ми ставимо перед собою завдання свідомо сформувати пізнавальний інтерес, то, організовуючи пізнавальну діяльність, навчання і працю, ми повинні водночас позитивно впливати на формування в учнів тих психологічних функцій, які пов'язані з їх інтересом.

Досліджуючи передумови інтересу під час навчання, ми пересвідчилися у тому, що пробудження його залежить від умов зовнішнього середовища, відповідної настроєності і великою мірою психологічним станом самих учнів.

Література

1. Беляев В.И. Крупнейший теоретик и практик трудовой школы (Станислав Теофилович Шацкий) / В.И. Беляев // Школа и производство. – 1998. – № 5. – С. 2-6.
2. Гордон Л.А. Типология сложных социальных явлений / Л.А. Гордон // Вопросы философии. – 1969. – № 7. – С. 56-60.
3. Егоров Т.Г. Психология / Т.Г. Егоров. – М.: Воениздат, 1955. – С. 45.
4. Иванов В.Г. Основные положения теории интереса в свете проблемы отношений человека / В.Г. Иванов // Ученые записки ЛГУ. – 1956. – № 214. – С. 68.
5. Ковалев А.Г. Воспитание чувств / А.Г. Ковалев. – М.: Педагогика, 1971. – 195 с.
6. Кулюткин Ю.Н., Сухобская Т.Г. Индивидуальные различия в мыслительной деятельности взрослых учащихся / Ю.Н. Кулюткин, Т.Г. Сухобская. – М.: Педагогика, 1999. – 110 с.
7. Натанзон Э.Ш. Психологический анализ поступков ученика: Книга для учителя / Э.Ш. Натанзон. – М.: Просвещение, 1991. – 126 с.
8. Роменець В.А., Маноха І.П. Історія психології ХХ століття. Навчальний посібник / В.А. Роменець, І.П. Маноха. – Київ: Либідь, 1998. – 992 с.
9. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии / С.Л. Рубинштейн. – СПб.: Питер, 2002.
10. Теплов Б.М. Избранные труды: В 2 т. / Б.М. Теплов – М.: Педагогика, 1985. – Т.1. – 329 с.

Анотація

Розглянуто процес стимулювання навчальної діяльності учнів в умовах позашкільної освіти. Визначено інтерес учнів до навчальної діяльності як специфічне психічне явище.

Аннотация

Рассмотрен процесс стимулирования учебной деятельности учеников в условиях внешкольного образования. Определен интерес учеников к учебной деятельности как специфическое психическое явление.

Summary

The process of stimulation of educational activity of students is considered in the conditions of out-of-school education. Interest of students is certain to educational activity as the specific psychical phenomenon.

Подано до редакції 16.11.2009 р.